

Norman Blaikie

DESIGNING SOCIAL RESEARCH

Polity Press, Cambridge, 2000, 338 str.

Što se može dogoditi kada se predavač metodologije u društvenim znanostima nađe pred studentima iz potpuno različitih disciplina koji ne znaju gotovo ništa o teorijama i epistemologiji društvenih znanosti, metoda istraživanja i njegovom pripremanju, a koji su odlučni istraživati i pisati svoje magistarske radove i disertacije baš u području društvenih znanosti? Može se dogoditi da istraživanja završe u potpunoj zbrci, predavanja u pretjeranom pojednostavnjivanju ili pak s druge strane nerazumijevanjem komplicirano iznesenih istraživačkih strategija i metoda. No može se dogoditi da predavač svoju heterogenu publiku shvati kao poticaj da sve metodološke dileme jednog istraživača predstavi na razumljiv način, ne banalizirajući pri tome ni najsloženije probleme koji se pojavljuju pri svakom izboru istraživačkih strategija i metoda. Norman Blaikie nije učinio samo to, već je svoja predavanja uobličio u izvrstan udžbenik koji omogućuje svakom motiviranom diplomskom i poslijediplomskom studentu u području društvenih znanosti da pripremi kvalitetan nacrt istraživanja, a tako i osigurati kvalitetan početak i tijek istraživanja.

U knjizi se obrađuju najvažniji elementi za pripremu nacrta istraživanja. Autor se posebno usredotočuje na kritične odluke koje moraju biti donesene pri svakom važnom koraku s obzirom na postojeće opcije. On nije zaboravio niti nekonvencionalne putove u slučajevima kada konvencionalni ne osiguravaju kvalitetno pripremanje i provođenje istraživanja.

Prvo je poglavlje posvećeno svim bitnim elementima koje nacrt istraživanja mora sadržavati. No prije toga posebno je obrađen i prijedlog istraživanja, koji se do sada uglavnom zanemarivao kada je riječ o pripremi

znanstvenog istraživanja. Upravo je prijedlog istraživanja "dokument" koji omogućuje akademsko odobrenje cjelokupnog projekta te zato zaslužuje i veću znanstvenu pažnju. On je za razliku od velikog broja nacrta istraživanja "eksterni" dokument koji omogućuje akademsku i javnu legitimaciju istraživanja.

U drugom poglavlju izloženi su konvencionalni pogledi o nacrtu istraživanja u društvenim znanostima kao i o tipovima nacrta o kojima se obično raspravlja i koji se uobičajeno koriste. Dosadašnji razvoj strategija istraživanja u društvenim znanostima rezultirao je nepreglednim listama istraživačkih alternativa ili pak s druge strane jednostavnim rješenjima kao u "kuharicama". Autor je pokušao pronaći zajednički nazivnik dosadašnjim pristupima, ali nije zanemario i posebne slučajeve koji se ne mogu obraditi na konvencionalni način. On je iznio alternativni pogled koji polazi od fundamentalnih zahtjeva istraživanja što se postavljaju pred svakog istraživača. Općenito nacrt istraživanja mora odgovoriti na tri osnovna pitanja: *Što će se istraživati?*, *Zašto će se istraživati?*, *Kako će se istraživati?*. Posljednje pitanje može se razbiti na četiri dodatna pitanja: *Koja će se istraživačka strategija koristiti?*, *Odakle će se uzimati podaci?*, *Kako će podaci biti sakupljeni i analizirani?*, *Kada će nastupiti svaki pojedini korak istraživanja?* – Iz tih pitanja proizlaze i središnji elementi svakog istraživanja kojima su posvećena ostala poglavlja knjige. No prije nego li ih je obradio, autor se posebno posvetio kontekstu u kojem se formulira određen istraživački problem ili tema. On je utvrdio određujuće motive, individualne, akademske i socijalne, kao i određujuća ograničenja koje nameće publika, politika istraživanja i njegova izvedivost (*feasibility*).

Kada su konteksti određenja teme istraživanja poznati i razjašnjeni te kada postoji i određen stupanj jasnoće u pogledu istraživačkog glavnog pitanja, po Blaikievu mišljenju treba postaviti istraživačka pitanja. Konvencionalna mudrost sugerira postavljanje nekog oblika hipoteza, no autor čvrsto brani uvjerenje da su hipoteze relevantne samo za deduktivnu istraživačku strategiju, te

da rigidnosti koje bi proizlazile iz čvrsto postavljene hipoteze u ostalim slučajevima nisu plodonosne. To je osobito važno za studente koji pripremaju istraživanja za diplomске radove ili disertacije jer cjelokupni uspjeh može biti doveden u pitanje zbog prečvrsto postavljene hipoteze koja se najčešće ne može potvrditi, ali niti odbaciti. Autor grupira istraživačka pitanja u tri osnovna tipa: pitanja *što*, pitanja *zašto* i pitanja *kako* (*what, why, how*), kako bi održao jednostavnost nacрта te kako bi ustanovio izravnu vezu s tri osnovne kategorije ciljeva: deskripcija, ekspanacija/razumijevanje i promjena. Ta pitanja također pretpostavljaju slijed: pitanja *što* prethode pitanjima *zašto*, a pitanja *zašto* prethode pitanjima *kako*. Moramo znati što se događa prije negoli to možemo objasniti, a također moramo znati zašto se nešto događa na određen način prije negoli to možemo izmijeniti. Blaikie je posvetio veliku pažnju načinu postavljanja pitanja, njihovu reduciranju i redosljedom jer su ti postupci osnovani na svjesnim ili nesvjesnim ontološkim i epistemološkim pretpostavkama. Te se pretpostavke zapravo "osvješćuju" u prvoj i najvažnijoj fazi pripremanja nacрта istraživanja – u postavljanju istraživačkih pitanja.

Sljedeći logičan korak jest odabir strategije odgovora na istraživačka pitanja. Istraživačke strategije omogućuju prve korake istraživanje te daju osnovu za odgovore na pitanja *što* i *zašto*. Istraživačke se strategije razlikuju u svojim ontološkim pretpostavkama, početnim pozicijama, u logici, upotrebi koncepata i teorija, stilovima objašnjenja i razumijevanja te u statusu svojih produkata, što se također ne smije zanemariti. Naime, "politika" istraživanja također snažno utječe na izbor strategije istraživanja baš kao i osobne ontološke i epistemološke preferencije istraživača. Četiri fundamentalno različite strategije nude se istraživaču na korištenje: induktivna, deduktivna, retroduktivna i abduktivna. Bez obzira na osobne preferencije i "politiku" istraživanja, jasno je da su induktivna i abduktivna strategija jedine upotrebljive u svrhu eksploracije i deskripcije premda svaka ispunjava postavljene ciljeve na različite načine i s različitim rezultatima. Deduktivna i retroduktivna strategija

najpogodnije su za ispunjenje eksplanativnih ciljeva, a samo se abduktivnom strategijom može ispuniti cilj "razumijevanje". Autor posebno ističe da istraživačka strategija ne predeterminira vrstu usvojenog nacрта istraživanja. Premda ne postoji izravna veza, istraživačke se strategije često povezuju s određenim tipom istraživanja, pa se tako obično povezuje induktivna strategija s anketom, deduktivna s eksperimentalnom metodom, a abduktivna strategija sa *case study*. Međutim logika bilo koje od četiri istraživačke strategije može biti primijenjena korištenjem različitih nacрта istraživanja. Istraživač može izabrati primjenu jedne ali i više istraživačkih strategija u istom istraživanju.

Kakvu god strategiju izabrao, istraživač će morati u nekom obliku koristiti i teorije, koncepte i modele. Peto poglavlje posvećeno je kompleksnim aspektima nacрта istraživanja u trenutku kada se "osvijesti" i korištenje modela, koncepata i teorija. Autor raspravlja o ulogama koncepata unutar istraživanja, ispituje što konstituira teoriju te analizira neka klasična i suvremena viđenja odnosa teorije i istraživanja, da bi zaključio izlaganjem uloge teorija, modela i koncepata unutar četiri istraživačke strategije.

Sljedeća dva poglavlja posvećena su, prema autorovim riječima, više tehničkim aspektima društvenog istraživanja. Izvori i izbori podataka predmet su kratke rasprave. Blaikie posebno obrađuje tipove i oblike produkcije podataka u društvenim znanostima, razmatra raznolikost uvjeta i konteksta prikupljanja podataka, uspoređuje tehnike izbora podataka te zaključuje kritičkim pregledom uloge *case study*. Zatim se posvećuje metodama prikupljanja, reduciranja i analiziranja podataka. Započinje razmatranjem važnosti dobrog tajminga prikupljanja podataka za određivanje prirode nacрта istraživanja. Velik dio sedmog poglavlja posvećen je i distinkciji "kvalitativnog" i "kvantitativnog" istraživanja. Autor kritizira uobičajenu upotrebu tih dvaju koncepata tvrdeći da se ne mogu koristiti u kontekstu paradigmi ili istraživačkih pristupa. On zagovara ograničavanje njihove upotrebe za kontrastiranje tipova metoda, istraživača, istraživanja i podataka. Posebna je pažnja posvećena vezi iz-

među istraživačkih strategija i metoda. Dok istraživačke strategije sadržavaju ontološke pretpostavke, metode ih ne sadržavaju. Stoga se barem neke metode mogu koristiti u službi različitih istraživačkih strategija tj. u službi različitih ontoloških pretpostavki. U društvenom istraživanju postoje samo legitimne i nelegitimne kombinacije istraživačkih strategija i metoda.

Posljednje poglavlje predstavlja četiri nacrti istraživanja na setu povezanih istraživačkih tema. Nacrti predstavljaju i autorov istraživački program, no posebno su modificirani za tu priliku. Njihova osobita vrijednost jest u tome što ilustriraju kako pojedinačne odluke mogu svaki središnji element nacrti mogu pretvoriti u zatvorenu cjelinu.

Nakon svega ostaje pitanje zašto je potrebno pohvaliti jednostavan udžbenik koji razmatra mnoge već samorazumljive stvari. Vjerojatno zato što samorazumljive stvari do sada nisu bile obrađivane udžbenicima koji uobičajeno prate logiku određene tradicije istraživanja. Nacrt istraživanja je prije svega prikaz "osvijestjenih" ili "neosvijestjenih" ontoloških i epistemoloških preferenci, ali i socijalnog realiteta određenog istraživanja, pogotovo kada financiranje istraživanja igra ulogu pri određenju metode ili uzorka. U trenutku postavljanja istraživačkih pitanja istraživač određuje razinu, doseg, pravac, pa i porijeklo naumljenog istraživanja. Ona u većini slučajeva određuju strategiju istraživanja, upotrebu koncepata, modela ili teorija te na kraju utječu na izbor metoda i tajming istraživanja. To međutim ne znači da ne postoji "komunikacija" različitih razina nacrti istraživanja te da se istraživač pri njegovoj pripremi ne može vratiti na sam početak i ispraviti pogrešno postavljena pitanja ili pitanja bez mogućnosti odgovora.

Taj udžbenik treba posebno preporučiti diplomskim i poslijediplomskim studentima u području društvenih znanosti kao i svim istraživačima čije istraživanje zapravo predstavlja *one-man-show*. Ne samo zato što je autor uspio pronaći zajednički nazivnik različitih oblika nacrti istraživanja u društvenim znanostima, već i zato što sadrži didaktičke inovacije koje omogućuju razumijevanje ontoloških i epistemoloških dilema koje

se inače tretiraju vrlo suho. Pri tome autor ne podcjenjuje znanje i inteligenciju svojih studenata čak i kada problem pogodnosti odabira određene istraživačke strategije predstavlja iskustvima deduktivnog, induktivnog, abduktivnog i retroduktivnog tima istraživača vanzemaljaca koji su naumili proučiti pravilnosti oblika socijalnih interakcija Zemljana. To je knjiga za svakog studenta i istraživača koji ne želi ostati marsovac u društvenim znanostima.

Saša Božić

Nancy L. Rosenblum i Robert C. Post (ur.)

CIVILNO DRUŠTVO I VLADA (Civil Society and Government)

Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2002, 408 str.

Nancy L. Rosenblum i Robert C. Post, profesori na američkim sveučilištima Harvard i Berkeley, pripremili su knjigu *Civilno društvo i vlada*, zbornik radova koji problematizira odnos civilnog društva i vlade iz perspektive raznih smjerova u političkoj teoriji te nekih od najvažnijih svjetskih filozofskih, etičkih i religijskih pravaca. U radu na toj knjizi urednici su okupili niz eminentnih stručnjaka koji taj složen i često vrlo kontradiktoran odnos analiziraju kroz prizmu klasičnog liberalizma, egalitarističkog liberalizma, kritičke teorije, feminizma, teorije prirodnog prava, judaizma, katolicizma, islama i konfucijanizma.

Potaknuti potrebom da barem donekle omoguće usporedbe pristupa odnosu civilnog društva i vlade u različitim tradicijama zastupljenima u toj knjizi, urednici su organizirali strukturu svakog eseja tematski, prema šest temeljnih pitanja: Je li važno gdje se povlači granica između civilnog društva i države, u funkcionalnom i posljedičnom smi-